

מעשה שהיה

מעשי קונדס

הרב אריה ליכטנשטיין

זה כבר היה בלתי נמנע. שלום - שהיה רכוב על האופניים (Bike) שלו - היה חייב להתנגש בשולחן שהושלך לעברו.

וכך אכן קרה. הוא עצמו עף הצידה אל משעולי השביל, והאופניים נמנעו בקידמתו.

שלום קם מיד וניער את העפר שדבק בשולי חליפתו. הוא הביט אל האופניים וליבו נחמץ. היו אלו אופניים חדשים ועתה היו הן למרמס...

מהצד עמד ברוך. הוא חיך. כזה הוא. תמיד זומם לעשות מעשי קונדס לאחרים. הפעם זה הצליח לו.

שניהם בחורים בשיבת 'תפארת התורה'. יחדיו עם כל צוות ובחורי הישיבה עושים הם את ימי הקיץ בקמפ המפואר של הישיבה.

כשראה ברוך לפני מספר דקות הכיכד נוסע לו שלום במשעולי המחנה עם אופניים נוצצות, החליט שיטמון לו תקלה.

בירידה התלולה, כאשר שלום אינו יכול לעצור במפתיע, הוא יושלך אל עבר השביל. שלום יתקל בשולחן יחד עם אופניו ויפול. מה טוב ומה נעים...

גם הוא לא שיער בדעתו שהאופניים ינזקו. אך כאשר הדבר קרה, הוא שמח שבעתים... זו היתה תקלה אמיתית וגדולה!

ב"ה, לשלום עצמו לא אירע דבר, אך האופניים ניזוקו היטב.

מנהל הקעמפ טען שתיקונו יעלה לסך \$100 בהיות שאופניים יקרות הן מאד וחלקי החילוף (Parts) יקרין גם הם.

אך ברוך טען שאינו מוכן לשלם סך כל כך יקר. הוא נתברך בידי זהב, ויכול הוא לתקן את האופניים בעצמו במחצית המחיר.

המנהל התעקש שרוצה הוא לתקן אותן אצל בעל מלאכה, יאה המחיר אשר יהא ועל ברוך לשלם זאת במלואו.

♦♦♦

זו לא הפעם הראשונה שקורה לברוך דבר כזה. לפני שנה, גם אז בימות הקיץ, טמן הוא תקלה לבחור אחר. הלה נפל על הריצפה וידו נשברה. היה זה בישיבה אחרת כמובן, שמיד לאחר המקרה החמור זרקה את ברוך מבין כותליה.

פסקי דינים

דיני קנין גורל ב' הרב חיים קאהן שליט"א

גדרי קנין גורל

חלוקה ע"פ גורל

כבר התבאר שחלוקת ארץ ישראל היה ע"פ גורל ואורים ותומים, וכן שהגורל זוכה בחלוקת ירושה ושותפות, בקרקע או מטלטלין, בקנין הגורל והנאה שצייתי אהדדי¹. עוד התבאר, שנחלקו הפוסקים האם הזוכה בגורל קנה את חלקו² או שהגורל רק מברר את חלקו אבל לא קנה בלי קנין נוסף³. ויש בכל המאמר נפק"מ לדינא כפי שיתבאר.

גדר קנין גורל וסוגי נכס

נראה שהראשונים נחלקו בגדר קנין גורל שיש סוברים שקנין גורל הוא קנין עצמי שנלמד מחלוקת הארץ⁴, ומפני השינוי בקנין גורל שלא הוברר עדיין מה יקנה, נצרך ב'ההיא הנאה' להורות על הגמירות דעת כבשאר קנינים⁵, וכתבו שגורל קונה אף במטלטלין שלא חילקו בין קרקע למטלטלין⁶, ונראה שלפי זה מועיל הקנין מהתורה, לעומת זה יש שכתבו ש'ההיא הנאה' הוא גוף הקנין, שיש מפרשים ההנאה ככסף שקונה בקרקע⁷, וכמשיכה במטלטלין⁸, ויש שהוסיף שגורל מועיל לחלק שטרות משותפים⁹, ונראה שאף מועיל בדבר שאינו ברשותו או לא בא לעולם, כגון שותפים במניות עתידים¹⁰.

בגוי

יש שכתב שלהסוברים שגורל עושה קנין, עושה קנין גם בנכס בשותפות ישראל וגוים כשמחלקים את כל השותפות בגורל, קונה הגורל לכולם בהנאה שצייתי אהדדי¹¹.

אופני חלוקה:

אופנים של חלוקה ע"י גורל

בחלוקה ע"י גורל שאמרו בגמרא¹² ש'קנו כולם', כתבו הראשונים בזה כמה פירושים, דלהלן:

יש שפירשו שאם היו שנים שסימנו מכבר את החלקים בנכס המשותף והתרוצו לחלק ביניהם ע"פ הגורל, וקבע הגורל לאחד מהם אזי קנה השני את חלקו ממלא¹³, ברם, אם היו משותפים יותר מאחד, נחלקו המפרשים, יש שכתב מכיון שעלה הגורל לאחד מהם יכולים השאר לחלק את שאר החלקים באופן אחר אבל בכדי לזכות כל אחד בחלקו צריכים אחר כך להפיל גורל¹⁴, ויש שכתבו שהנשארים יכולים לעכב ביניהם שלא יחלקו לפי מה שסימנו מתחילה ויחלקו 'בעילוי דמים'¹⁵ אבל לא יכולים לבטל הגורל שקבע לראשון את חלקו¹⁶. ויש שפירשו ש'קנו כולם' פירושו שהטילו גורל לחלקו לפי סדר ידוע, כגון שיחלקו לפי סדר תולדותיהם, שאחר שזכה ראובן בחלקו זכה שמעון את החלק הסמוך לו, וכן הלאה¹⁷.

חלוקה בשותפות של חפצים ומזון

יש שכתב שאף לסוברים שהגורל קונה לזוכה בו, הוא רק בחלוקת חפצים משותפים כמו בגורל של חלוקת הארץ, שהחלוקה היתה בקרקע המשותפת (וה'ה' במטלטלין) אבל אם היו משותפים בחפצים והחלוקה היא שאחד זוכה בחפצים וישלם לשני את חלקו בחפץ, הרי זה דומה למכירה ובוזה לכו"ע מועיל הגורל רק לברר שהזוכה בגורל יכול לילך לקנות בקנין אבל הגורל אינו קונה לו¹⁸, ויש שביאר בזה, שכל זה אם השני אינו זוכה בחלק מהחפצים המשותפים אבל אם זוכה עכ"פ בחלק מהחפצים קונה הגורל בחפצים המשותפים בלי קנין¹⁹.

זכות הזוכה לברור מה שהוא רוצה

יש שכתב שהגורל צריך להיות בדומה לחלוקת הארץ שבו נקבע מהו החלק של הזוכה, ולכן הגורל אינו קונה את הזכות לברור איזה חלק שהוא רוצה, כגון בחלוקת ירושה שהטילו גורל שהזוכה יכול לברור לעצמו איזה חפץ שהוא רוצה, לא זוכה לו הגורל²⁰.

קנין ואח"כ גורל

יש שכתב שאף לסוברים שהגורל רק מברר את חלק, מועיל הגורל שיחזיק במה שמוחזק מלפני שעשו את הגורל, כגון המחזיק ברשותו את כל נכסי הירושה בתפוסת הבית, זכה עם הגורל שאינו צריך לעשות קנין נוסף, שהרי אף בחלוקת ארץ ישראל החזיקו בני יוסף בנחלתם לפני הגורל, ועם הגורל זכו בשלהם²¹.

גורל לזכות ככולו, הגרלות של מוסדות

יש שכתבו שגורל מועיל שיחלקו נכסים שחלוקה בדברים השווים שבהנאה שצייתי אהדדי בחלוקת הנכסים המשותפים הקנין אינו אסמכתא וגמרי ומקנה, אבל אם עשו גורל שאחד יזכה בכל הנכס זוהי אסמכתא ואינו קונה²², ועוד שאינו בחלוקת הארץ שזכו כולם אבל לא שרק אחד יזכה²³, אא"כ נהו כן שאז קונה כקנין סיטומתא²⁴, ברם, הגרלות שהמוסד מתחייב לזוכה בגורל אינו שותפות של המשתתפים בהגרלה אלא התחייבות בקנין כסף שיזכה אם יעלה שמו בגורל²⁵.

[1] גליון ש"ע ע"פ ב"ב ק"ו ב', ותלוי בחילופי הגירסאות אם רב אשי חזר בו. [2] סי' קע"ג טיפ"ב, כדעת הרמב"ם הל' שכנים פרק ב' הל' י"א. [3] רמ"א שם, כדעת הרא"ש הובא בטור שם. [4] ראה רשב"ם ד"ה אמר רב אשי, שאינו גורס 'אלא' וכדלעיל בגליון הנ"ל הערה 22. [5] ראה נתיבות סי'

המשן הערות בעמוד ב'

מעשה שהיה

אז התעקשה אם הבחור שילכו לחבוש את ידו של בנה אצל רופא מומחית בהרי הקטטסקי"ל.

היא חששה שאם ילכו אל הרופא בבית החולים הכושל שם, השבר לא יתאחה כראוי.

כמובן, שעלות ביקור אצל רופא מומחה יקרה היא, לעומת בית החולים אשר הביטוח הרפואי ישלם את כל העלויות.

כאשר שאלו אז את הרב של הקהילה, פסק הוא כי טענת אם הבחור צודקת ועל ברוך לשלם את מחירו היקר של הרופא הפרטי.

האם גם עתה הוא הדין?

כתבנו בעבר (קו ההלכה - גליון קס"ח) בנידון זה וכדלהלן:

ראובן הזיק את רכבו (Car) של שמעון. ראובן ידד של אחד מבעלי המור סכים בעיר שמסכים לתקן בעבורו את הרכב במחיר זול. לעומת זאת, שמעון אינו סומך על בעל מוסך זה ורוצה לתקן אצל המוסך שממנו קנה את הרכב, שגם מחירו יקר יותר.

שאלה: הצדק עם מי?

תשובה: שאלה דומה עולה במזיק את גופו של חברו ומציע לרפאותו הוא בעצמו, או אצל רופא שאינו נוטל תשלום על רפואתו. יכול הניזק לשכור רופא בתשלום ולחייב את המזיק לשלם זאת (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ת"כ סעיף כ"א).

הניזק אינו חייב להסכים להתרפאות אצל המזיק, אף אם יצאו לו מוניטין ונקרא מומחה (רא"ש - בבא קמא, פרק ח' סימן א'). הוא אינו חייב לסמוך על המזיק שיטפל בו כהוגן ויכול להתנגד לומר שהמזיק דומה עליו 'כארי ארבא' (אריה אורב).

כמו כן, יכול לטעון שרופא שאינו נוטל שכר על עבודתו, אינו עושה את עבודתו ואיננו מודקדק כל כך (סמ"ע שם סק"ד). טעם זה נכון גם לגבי רופא שנוטל שכר זול על עבודתו (ים של שלמה - בבא קמא, פרק ח' סימן י'). ואף אם סיבת ההזלה היא מחמת שהרופא בא מעיר אחרת, בה שכר הרופאים פחות. מכל מקום יכול הניזק לטעון, שרופא דוקא במקום מגוריו זהיר במלאכתו, כדי שלא יפסיד את פרנסתו (סימן ת"כ סעיף כ"ב).

יש מהפוסקים שכתב שכאשר יש שני רופאים באותו מקום, לא יכול הניזק לבקש את האחד על פני רעהו. זולת אם האחד מומחה יותר או מזוג נוח יותר (ערוך השלחן שם סעיף כ"ו).

אמנם, גם שיטה זו היא דוקא כאשר הנזק מצריך טיפול אצל מומחה. אך אם העולם נוהג שלא לתור אחר מומחה לנזק כזה, אינו יכול לדרוש זאת.

אלא שכל זאת הוא דוקא באדם שניזוק, שם שייך לדרוש טיפול אצל מומחה דוקא. בטיפול ברכוש שניזוק, הגרוע מכל הוא שאם התיקון לא יתבצע כראוי יצטרך הניזק לחזור שוב לתקנו. על כן אין הניזק יכול למנוע מהמזיק לתקן אצל איזה מוסך שיבחר.

כמו כן, אם המזיק עצמו רוצה לתקן, יכול לעשות זאת, אלא אם כן ברור שאינו יודע לעשות זאת שאז הניזק יכול למנוע זאת ממנו.

אלא שלמעשה יכול הניזק ליקח את הרכב למוסך שלו, ויקבל תשלום מן המזיק כפי מה שהיה עולה אצל מוסך שלו, והיתרון ישלם הניזק מכיסו.

אשר על כן, במעשה ששבר בבחור את ידו ידוע כי לעיתים מלאכת האי-חיוני נעשית ברשלנות ויש לזה תוצאות לעתיד, חייב הרב את ברוך לשלם את עלות הטיפול אצל רופא פרטי ומומחה.

את בנידון דידן, אשר האופניים נשברו, יכול ברוך לטעון שברצונו לתקן את האופניים בעצמו. אף אם מנהל המחנה יתעקש ללכת לבעל מלאכה, ישלם ברוך רק כפי שהיה עולה לו אם היה מתקן זאת בעצמו.

כמובן, כל הנ"ל הוא רק מצד חיוב מזיק. אך בודאי שרשאית הנהלת הישיבה לקנוס מתורת חינוך את ברוך על מעשה הקונדס שעשה וללא כל קשר לעלות תיקון הנזק.

קו ההלכה

יהלום שאבד

שאלה: נתתי את היהלום שלי לבעל מלאכה בכדי שיכניס אותו בתוך טבעת חדשה. שבועיים לאחר מכן גיליתי כי היהלום חמק, יצא משיבוצו ואבד. האם אני יכולה לדרוש פיצוי מבעל המלאכה על רשלנות?

תשובה: פשיטא שאין כל דרך להוכיח שנפילת האבן קרתה מחמת רשלנות בעל המלאכה. יתכן מאד שמחמת שידיים עסקניות הן (ראה טהרות פ"ז מ"ח), הכתה האשה בידה על מקום כלשהו והשיינים האוחזות את האבן נתרופפו מחמת הכאה זו וזו סיבת נפילת האבן. יוצא אפוא שאין כל דרך להוציא ממנו מבעל המלאכה המוחזק.

אמנם, אם אתינן להכי בהב נבדוק מה ההלכה במקום היית להוכיח את רשלנותו של בעל המלאכה? האם אז יש מקום לחייבו על רשלנותו?

ברור כי נדרש מכל אומן שיעשה את מלאכתו על צד היותר טוב ובנאמנות. אשר על כן טבח אומן שקלקל ומחמת כן נטרפה הבהמה - חייב הוא לשלם על הנזק (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ש"ו סעיף ד').

אך יש להבדיל בין דין זה לנידון דידן. הטבח שקלקל, הרי קלקל את הבהמה בידיים בטבחתו. אך בעל המלאכה שנתרשל בשיבוץ האבן בנידון דידן, לא הפסיד בידיים בשיבוץ האבן מאומה. הוא רק 'גרם' שהאבן תיפול לאחר זמן ותיאבד. אף אם טבח שהאבן תיפול בשיבוץ זה, עדיין לא הוא ברי הזיקא ולא ניתן לחייבו משום 'גרמי'. יכול מאד להיות שיבחינו הבעלים בנפילתה ולא תאבד אלא תעמוד ביד הבעלים (ראה שמרו משפט - חלק א' סימן פ"ד).

יש לדון אם ניתן לחייבו מחמת היותו 'שומר', שהרי 'כל האומנין שומרי שכר הן' (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ש"ו סעיף א'). שומרים חייבים אף על 'גרמא'. זו סיבת חיובו של השומר חינום בפשיעה - כגון שנתרשל בשמירה בפשיעתו ונאבד הפיקדון - אף שלא הזיק בידיים אלא בגרמא (ראה שו"ת הריטב"א סימן קצ"ט הובא בבית יוסף - חושן משפט סימן ס"ו סעיף מ"א ושולחן ערוך הרב - אורח חיים סימן תמ"ג קונטרס אחרון סק"ב).

אמנם, מאחר ובעל המלאכה כבר החזיר את הטבעת עם האבן הרי שכלתה מלאכתו ונסתיימה שמירתו ואינו שומר עוד ואין מקום לחייבו. ועדיין יש מקום לחייב את האומן בכהאי גוונא לצאת ידי שמיים וככל מזיק בגרמא (בבא קמא דף נ"ה ע"ב).

אמנם יש שחידשו לחייב את האומן משום 'שומר' אף לאחר שכבר החזיר את הטבעת והאבן. מכיון והאבן אינה שמורה בתוך האבן כראות ומועדת ליפול, כל שהבעלים אינם יודעים מכך ואינם משמרים אותה מחמת כן, עדיין לא כלתה שמירתו של השומר דלא נחשב חזרה. רק כאשר השומר מחזיר את פקדונו ליד הבעלים והפיקדון שמור היטב בידם, אזי הוי חזרה וכלתה שמירתו.

מקור לכך הוא מדין הגונב בהמה מן העדר והחזירה ללא ידיעת הבעלים - חייב הגנב אם נאבדה (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן שנה"ה סעיף ב'). כיון שהורגלה הבהמה לצאת מחמת הוצאת הגנב אותה, שוב אין זו נקראת החזרה אם אין הבעלים יודעים מכך ומשמרים אותה.

אף כאן, בהיות ששיבוץ האבן נעשה ברשלנות ויתכן שהאבן תיפול ממקומה, הרי שהאומן כשלא הודיע על כך לבעלים, פשע ועדיין לא קיים כדת וכראות את השבת הפיקדון שנמסר לידי. אחריותו נותרה בעינה על הטבעת ויש לחייבו על רשלנותו אף לאחר זמן שכבר יצאה הטבעת מידי.

אך יש לדון על השוואה זו. יתכן שדוקא התם שהגנב הרגיל את הבהמה לצאת - חייב הוא על כך, משא"כ בשומר שהחפץ ניזק אצלו באופן שפטור ולא הודיע להמפקיד שזיהר להשיגו יותר (ראה מהר"ל דיסקין - פסקים, סימן קצ"ז שנסתפק בהא). כאמור ודאי שחייב בעל המלאכה בכהאי גוונא לשלם לצאת ידי שמיים ככל גרמא.

המשך ההערות מפסקי דינים

קע"ו ס"ק ג' [6] רשב"ם שם, ו"כ הנמו"י שם) שהרי לא חילקו בגמרא (והוצרך לזה לפי שלא גרס 'אלא') [7] ריטב"א שם, שגורס 'אלא אמר רב אשי', וכתב בשם מורו שגורל קונה רק בקרקע, אך מדברי הפוסקים נראה שנקטו לדינא שקונה אף במטלטלין, ועיין ב"ר שם ס' קע"ה. [8] שם בשם הרשב"ם דקונה במטלטלין דבהאי הנאה כאלו משך (וצ"ב), אך ביאר זה אינו ברשב"ם לפנינו. [9] שו"ת זכרון יוסף ח"מ סי' י' [10] ראה נתיבות ס' קע"ו ס"ק ג' שבדבר שלא נתפס קנין מועיל 'בהאי הנאה', אך צ"ע ממה שכתב בס' קנ"ד ס"ק ו' שגורל שייך רק בחלוקה בגוף הקרקע. [11] שו"ת אמרי יוסף ח"א סי' נ"ו, וביאר שלא מיבעיא לסוברים שקנין גורל הוא רק מפני ההנאה דצייתי אהדדי שממילא מהני אף לגוי, אלא אף לרשב"ם, שמה שלמדים שגורל לחלוקה יש לו עיקר מחלוקת ארץ ישראל שהיה רק לשבטים, הוא מפני שהחלוקה היא מתחילתה לה רק לשבטים יוסף ויהודה ורק אח"כ לכל ישראל אבל בחלוקה לכולם קובע הגורל בהנאה דצייתי אהדדי. [12] ב"ב שם. [13] רשב"ם שם ד"ה קנו. [14] רשב"ם שם, והראב"ד בפירוש השני, ו"כ"ה הרשב"א וכתב שכן עיקר. [15] ראה ס' קע"ד סעיף ה', והדינו שמציעים ביניהם מחירים, והמציע את המחיר הגבוה ביותר זוכה בה. [16] ראב"ד בפירוש הראשון, נמוקי יוסף שם, וקנו כולם' הוא במה שלא יכולים לבטל את הגורל לראשון, הר"ן שם. [17] רשב"א שם בשם יש מפרשים, הר"ן בפירוש קנו כולם, וע"ע שיטה מקובצת מרא"מ בפירוש השלישי, ור"י מיגש ורמ"ה בפירוש הראשון. [18] שו"ת בית שלמה ח"מ סי' מט. [19] שו"ת אמרי יוסף סי' נ"ו, וביאר שכתב הרשב"ם שאף בחלוקת ארץ ישראל לאחר שזכה הראשון בחלקו חילוק הנשאר את הקרקע הנשאר בעילוי דמים, וכמבואר בב"ב קכ"ב. [20] פתחי תשובה ס"ק ב' מ"ש"ת שבות יעקב ח"ב סי' קס"ב לפי גירסת הרשב"ם ודעימיה שרב אשי לא חזר בו, ולפי"ז לסוברים שקנין מועיל בהיחא הנאה לבדו, יתכן שמהני אפילו בכה"ג. [21] שו"ת בית שלמה ח"מ סי' מט. [22] שו"ת אמרי יוסף ח"א סי' נ"ו סוד"ה ועוד, בביאור ספר חסידים סי' תש"א שמפני זה כתב שלא מועיל הגורל כדוגמת הטלת יונה לים. [23] ערך ש"ו ס' קע"ג סעיף ב' ד"ה מעשה, אך ראה שו"ת חוות יאיר סי' ס"א הובא בפתחי תשובה ס' קע"ה ס"ק א' שדן בגורל כזה בעובדא דידיה מצד גורל בטעות, אבל לא מפרקי את גוף קנין הגורל. [24] שם. [25] כנ"פ, ומכ"ש בהגדרה של 'מכירה סינית', וע"ע י"ד סי' רנ"ח סעיף י' ואחרונים שם.